

William Tyndale

Tłumacz Biblii, reformator i męczennik

Źródła angielskie różnie podają rok jego urodzin; jedne podają rok 1484, inne 1494. Zginął na stosie w 1536 roku.

Tyndale był człowiekiem heroicznej postawy i zmarł jako męczennik za wiarę. Większość swej pracy tłumaczeniowej i pisarskiej wykonał na obczyźnie, jako uciekinier z własnej ojczyzny, spędzając ostatnie 12 lat życia w Niemczech, Holandii i Belgii. Nowy Testament w tłumaczeniu Tyndale'a oraz jego książki i traktaty były przemycane do Anglii, zawinięte w balach wełny i tkanin, albo w workach z mąką.

Wczesne lata i studia Tyndale'a

Tyndale prawdopodobnie urodził się w Slymbridge, na pograniczu Anglii i Walii. Biskup Londynu, Stokesley, wymienia tę parafię jako miejsce pochodzenia arcyheretyka Tyndale'a, który przetłumaczył i wydał Biblię w języku angielskim.

Zupełnie inaczej patrzy na Tyndale'a John Fox, autor „Księgi Męczenników”, który pisze o nim jako „błogosławionym męczenniku Chrystusa.”

Podobnie jak w przypadku Johna Wycliffe'a, wczesne lata Tyndale'a są nieznane z powodu braku dokumentacji historycznej.

Studia rozpoczął na Uniwersytecie w Oxfordzie prawdopodobnie w roku 1505, gdzie w 1512 otrzymał stopień bakałarza. Następnie studiował w Cambridge, otrzymując w 1515 tytuł Magistra. Tyndale był niesłychanie utalentowanym lingwistą. Posługiwał się biegle ośmioma językami: angielskim, niemieckim, holenderskim, hiszpańskim, włoskim, łaciną, greką i hebrajskim. Te zdolności językowe połączone z wiedzą i pracowitością, sprawiły, że stał się osobą predestynowaną do przetłumaczenia Biblii na język angielski.

Wpływ Erazma

Podczas pobytu w Cambridge Tyndale najprawdopodobniej studiował u Erazma z Rotterdamu, późniejszego wydawcy greckiego Nowego Testamentu, wykładającego tam w latach 1509-14, który podczas pobytu w Anglii postanowił wydać Nowy Testament po grecku.

Podczas pierwszego pobytu w Anglii, Erazm był pod wielkim wpływem Coleta, który wykładał listy Pawła wprost z greckich tekstów. Erazm postanowił wtedy nauczyć się greki i w związku z tym jakiś czas przebywał w Wenecji. Po powrocie do Anglii, był w latach 1510-1514 profesorem w Cambridge. Jego wykłady na temat listów Pawła, w oparciu o grecki oryginał, stały się bardzo popularne. Postanowił wtedy zrekonstruować cały Nowy Testament w oryginalnej grece oraz przetłumaczyć go na łacinę w celu skorygowania błędów popełnionych przez Hieronima. Napotyając na opozycję, wyjechał do Bazylei w Szwajcarii, gdzie w 1516 roku ukończył swoje dzieło i wydał Nowy Testament po grecku i swoje tłumaczenie na łacinę. Był to pierwszy przekład na ten język od ponad 1000 lat.

Tło religijne Anglii

Tyndale urodził się 100 lat po śmierci Wycliffe'a, który przetłumaczył Biblię z łacińskiej Wulgaty na angielski. Co stało się w międzyczasie z tym tłumaczeniem? Lollardowie, którzy głosili przetłumaczone Słowo po całej Anglii, byli bezlitośnie prześladowani i paleni na stosach. Ich ruch musiał działać w konspiracji. Podobnie było z tymi, którzy chcieli czytać Biblię Wycliffe'a.

W roku 1408, Synod zwołany w Oxfordzie wydał prawo zabraniające tłumaczenia Pisma Świętego na język angielski i zagroził ekskomuniką, która groziła stosem wszystkim, którzy chcieli czytać Biblię po angielsku.

Można przypuszczać, że pewna ilość Biblii Wycliffe'a pozostała w prywatnym posiadaniu Anglików, którzy ją potajemnie studiowali i wierzyli w jej przesłanie. Tak więc, Tyndale urodził się w kraju, gdzie byli świadkowie Prawdy, którzy jednak cierpieli prześladowania za wiarę i przekonania.

Szacuje się, że w okresie od roku 1400 do 1557 w samej Anglii za sprawę ewangelii spłonęło na stosach ponad 1000 osób.

Nawrócenie

Prawdopodobnie jeszcze podczas studiów w Oxfordzie Tyndale podporządkował swoje życie autorytetowi Pisma Świętego.

W czasie studiów stał się biegły w grece i czytał Nowy Testament w oryginale. Słowo Boże nabrało wtedy dla niego tak wielkiego znaczenia, że zapragnął, aby dotarło do otaczających go ludzi.

W tamtych czasach jedyną tolerowaną w Anglii wersją Biblii była łacińska Wulgata Hieronima z początków V wieku, jednak była ona niezrozumiała nawet dla większości duchowieństwa. Tyndale postanowił, aby Słowo Boże stało się dostępne dla wszystkich.

Tyndale uświadomił sobie nędzę duchową i zabobony, w których tkwił lud Anglii z powodu braku znajomości Biblii, oraz pychę, ignorancję i światowe życie dygnitarzy kościoła rzymskiego.

Począwszy od roku 1516, kiedy to Erazm wydał grecki Nowy Testament, przez kolejne dziesięć lat Biblia stała się w Anglii przedmiotem wielu dyskusji. Czy ma należeć tylko do hierarchów kościoła, czy do każdego chrześcijanina?

Zainteresowanie tematem Biblii i reformami kościoła wzrosło dodatkowo po roku 1517, kiedy Luter ogłosił swoje 95 tez, a kolejne jego pisma również docierały do Anglii.

Doświadczenia z Sodbury

W roku 1520 Tyndale przyjął posadę kapelana w domostwie Sir Johna Walsha, w Sodbury, gdzie pełnił też rolę wychowawcy i nauczyciela jego dzieci. Od czasu do czasu Sir Walsh zapraszał do swego domu wysokich dygnitarzy kościelnych. Często tematem rozmów przy stole były nowe nurty teologiczne związane z Lutrem i Erazmem. Podczas jednej z takich rozmów, pewien dygnitarz powiedział: „*Biblia nie jest nam potrzebna. Mówienie o przekładzie Biblii na język angielski, aby ludzie mogli ją czytać, jest po prostu głupotą. Wszystko, czego ludzie potrzebują, to słowo papieża. Możemy się obejść bez Bożych praw, ale nie bez praw papieskich!*”

Tyndale powstał wtedy ze swego krzesła i zawołał: „*Nie dbam na papieża i na ich prawa; a jeśli Bóg oszczędzi moje życie, sprawię, że pewnego dnia chłopcy od pługa w Anglii będą znali Pismo Święte lepiej niż ty*” (inne źródła podają: „*lepiej niż papież*”).

Rozpoczęcie przekładu

Słowa Tyndale'a nie pozostały pustą przechwałką. Wkrótce rozpoczął pracę nad przekładem Biblii na język angielski. Na początku szukał poparcia dla swego projektu wśród hierarchów kościoła, jednak czyniąc to, narażał na niebezpieczeństwo swoje życie, jak również tych, którzy mu pomagali.

Nie mogąc uzyskać aprobaty hierarchów na dokonanie przekładu, Tyndale wyjechał do Niemiec. Opisał to później takimi słowami: „*W pałacach Londynu nie było miejsca na tłumaczenie Nowego Testamentu; więcej, nie było takiego miejsca w całej Anglii.*”

Wyjazd do Niemiec, kontakty z Lutrem

W 1524 roku, przy pomocy zamożnego kupca Humphreya Monmouth, Tyndale opuścił Anglię i przybył do Hamburga. Odwiedził Lutra w Wittenbergu i w ciągu roku dokończył przekład Nowego Testamentu na język angielski, który miał być wydrukowany w Kolonii. Jednak pracownicy drukarni, którzy pracowali nad składem tekstu, zaczęli chwalić się w karczmie, nad czym pracują, co dotarło do uszu zaciętego wroga myśli reformacyjnej, Johanna Cochlæusa, nazywanego „biczem na Lutra”. Zwalczał on Reformację wszelkimi sposobami, swoimi pismami jak i przy użyciu dostępnych mu środków prawnych.

Kiedy spod prasy drukarskiej w Kolonii zaczęły wychodzić gotowe strony, z inspiracji Cochlæusa żołnierze wierni cesarzowi i papieżowi dokonali nalotu na drukarnię. Tyndale, w ostatniej chwili uprzedzony o ich zamiarach, zdołał uciec z wieloma arkuszami wydrukowanego już tekstu.

Przeniósł się do Wormacji, do krainy Lutra, gdzie była bardziej sprzyjająca atmosfera dla tłumaczenia i wydawania Słowa Bożego i gdzie od czasu do czasu miał możliwość spotkania się z Lutrem.

Według ówczesnych dziejopisów, Luter i Tyndale, spotykali się od czasu do czasu i zapewne byli dla siebie nawzajem wielkim zachęceniem do pracy nad rozpowszechnieniem Słowa Bożego.

W Wormacji Tyndale mógł zobaczyć na własne oczy skutki oddziaływania Słowa Bożego w języku ojczystym. Nowy Testament Lutra został wydany w roku 1522. i zaczął oddziaływać z wielką mocą na naród niemiecki. Przetłumaczone Słowo Boże spowodowało upadek handlu odpustami, mnisi i mniszki opuszczali klasztory, ludzie porzucali religijne zabobony na rzecz prawdziwej pobożności wynikającej z posłuszeństwa Słowu Bożemu. Tylko dzięki poznaniu Słowa Bożego, ludzie mieli motywację do porzucania bałwochwalczego kultu obrazów i relikwii.

Tyndale chciał, aby podobne błogosławieństwa stały się udziałem ludu angielskiego, dlatego z narażeniem życia, tropiony przez szpiegów króla i kościoła, pracował nad przekładem i wydaniem Nowego Testamentu.

Wydanie Nowego Testamentu

W 1526 roku wydał w Wormacji cały Nowy Testament, który był szmuglowany do Anglii. Spośród 6000 kopii tego wydania, zachowały się tylko dwie, co świadczy o determinacji hierarchii kościoła, aby nie dopuścić do rozpowszechniania Słowa Bożego w Anglii.

Jako uciekinier z własnego kraju, Tyndale poświęcił wszystkie swoje ambicje, zdolności i umiejętności, na wykonanie zadania, do którego przeznaczył go Bóg.

Rozpowszechnienie Pisma Świętego było pobożną ambicją nie tylko Tyndale'a. Tam, gdzie dotarły już prądy reformacji, pojawiały się osoby, które chciały tłumaczyć Słowo Boże na języki powszechnie używane, wprowadzając tym samym w życie pragnienie Erazma zawarte w przedmowie do greckiego Nowego Testamentu, kiedy pisał:

Byłoby to wielkim triumfem i chwałą krzyża, gdyby Biblia była na ustach ludzi we wszystkich językach. [...]

a następnie wyrażał życzenie, aby każdy człowiek, bez względu na płeć, pozycję społeczną, bez względu na rasę czy religię, mógł czytać Ewangelię w swoim własnym języku.

Motywacje Tyndale'a

W przedmowie do Pięcioksięgu, wydanego w Marburgu w 1530 roku, Tyndale przedstawił motyw, które nim kierowały.

„Poznałem z własnego doświadczenia, jak niemożliwe jest przekonać ludzi do prawdy, jeśli nie otworzy się przed nimi Słowa Bożego w ich własnym języku, aby mogli zobaczyć treść, porządek i znaczenie tekstu; w przeciwnym razie, jakiegokolwiek prawdy się ich nauczy, wtedy od razu zaduszą ją nieprzyjaciele.”

Postawę prałatów, kapłanów i nauczycieli, którzy powinni być przewodnikami ludzi w poznawaniu Słowa, opisał następująco:

„W jednym są zgodni - chcą odsunąć ludzi od poznawania Słowa Bożego w języku ojczystym, aby mogli utrzymać świat w ciemności i panować nad sumieniami ludzi przez zabobony i fałszywe nauki, aby mogli zaspakajać swoje brudne pożądliwości, pyszne ambicje, nienasyconą chciwość i wynosić swoją chwałę ponad królów, cesarza a nawet Boga. Woleliby, aby przeciwko ich obrzydliwemu postępowaniu i ich fałszywym naukom napisano tysiące ksiąg, niż to, aby Słowo Boże wyszło na światło. Dopóki bowiem, będzie się im udawało uniemożliwiać dostęp do Słowa, dopóty będą mogli zaciemniać drogę prawdy mgłą swojej sofistyki i usidlać tych, którzy gardzą i brzydzą się ich obrzydliwościami, przy użyciu argumentów z filozofii, podobieństwami ze świata, pozorami naturalnej mądrości i takim przekręcaniem Pisma dla swoich własnych celów, wbrew oczywistemu porządkowi i znaczeniu jego treści, że nadają mu zupełnie inny sens; i tak je rozcieńczają rzekomymi alegoriami, że wprawiają w podziw nieuczony lud jego rzekomą wieloznacznością, podczas gdy posiada ono jeden literalny sens. I choć czujesz w swoim sercu i jesteś przekonany, że to, czego uczą jest fałszywe, to jednak nie potrafisz rozsypać ich chytrych zagadek. To wszystko sprawiło, że postanowiłem przetłumaczyć Nowy Testament.”

Reakcja w Anglii

Ani Henryk VIII, ani władze kościoła nie były zainteresowane swobodnym rozpowszechnianiem Nowego Testamentu wśród ludu angielskiego. Porty Anglii były pieczołowicie strzeżone. Jednak wielu kupców było zaangażowanych w przemyt, dzięki czemu trafiało ono na Wyspę.

W roku 1530 wydano w Antwerpii, w Holandii, Pięcioksiąg Mojżeszowy w tłumaczeniu Tyndale'a. Ponadto, pracował on nad korektą i kolejnymi wydaniem Nowego Testamentu, które były przemycane do Anglii. Oprócz tej pracy, napisał między innymi książki pt. „Przypowieść o nikczemnej mamonie” oraz „Posłuszeństwo chrześcijanina.”

Ta druga pozycja w jakiś sposób trafiła do króla Henryka VIII, który będąc pod wielkim wrażeniem powiedział: „Tę książkę powinni przeczytać wszyscy królowie!” Wysłał swoich przedstawicieli, aby zaferować Tyndale'owi wysoką pozycję na dworze królewskim, bezpieczny powrót do Anglii i wysokie wynagrodzenie za nadzorowanie komunikacji z innymi dworami.

Jednak Tyndale nie chciał zostawić pracy nad tłumaczeniem Biblii, służby teologa i kaznodziei, aby zostać propagandystą króla. W kolejnej książce, „Praktyki Prałatów”, Tyndale argumentował przeciwko rozwodom i odważył się powiedzieć, że szczególnie król powinien pozostać wierny swojej pierwszej żonie! To sprawiło, że początkowy entuzjazm Henryka VIII dla Tyndale’a, przemienił się w szaloną wrogość, tak, że Tyndale stał się przestępcą dla Kościoła Katolickiego, dla Świętego Imperium Rzymskiego i dla królestwa Anglii.

Zdrada i męczeńska śmierć

W roku 1535 Tyndale został zdradzony przez swego współrodaka, Henry Phillipsa, który udawał przyjaciela, a w końcu spowodował jego uwięzienie w zamku Vilvorde w pobliżu Brukseli. Przez 500 dni Tyndale był więziony w chłodnym, ciemnym i wilgotnym lochu, skąd w dniu 6 października 1536 roku wyprowadzono go na stos. Zanim jednak został spalony, uduszono go, aby nie mógł już nic wygłosić ze stosu. Jego ostatnie słowa brzmiały: „Panie, otwórz oczy króla Anglii.”

„Panie, otwórz oczy króla Anglii”

Pan Bóg odpowiedział na modlitwę Tyndale’a w niesamowity sposób. W tym czasie Arcybiskup Canterbury (Thomas Cranmer) oraz naczelny wikariusz (Thomas Cromwell) byli już oddani sprawie ewangelii. Przekonali króla Henryka, aby zaaprobował opublikowanie Biblii w opracowaniu Coverdale’a. Do roku 1539, tylko trzy lata po męczeńskiej śmierci Tyndale’a, każdy kościół parafialny w Anglii miał posiadać kopię Biblii po angielsku dostępną dla wszystkich parafian.

Miles Coverdale był przyjacielem Tyndale i również absolwentem z Cambridge. Jego wydanie zawierało po raz pierwszy kompletne tłumaczenie Biblii. Była to głównie praca Tyndale’a uzupełniona przekładem tych fragmentów Starego Testamentu, których Tyndale nie zdążył przetłumaczyć z powodu przedwczesnej śmierci. Nowy i Stary Testament Tyndale’a były pierwszymi przekładami Pisma Świętego dokonanymi z oryginałów hebrajskiego i greckiego.

Wydany w 1526 roku Nowy Testament Tyndale’a był pierwszym fragmentem Pisma Świętego wydrukowanym w języku angielskim. W latach 1530-tych dokonał on przekładu z hebrajskiego pierwszych 14 ksiąg Starego Testamentu. Był to pierwszy przekład dokonany na angielski z hebrajskiego, gdyż język ten w tamtych czasach nie był znany w Anglii.

Biblia króla Jakuba

Tłumaczenie Tyndale’a stało się podstawą tłumaczenia, które było używane przez kościoły anglojęzyczne przez kilka wieków (podobnie jak u nas Biblia Gdańska). Kiedy w Anglii nastała przychylniejsza atmosfera dla opublikowania Biblii, uczeni zgromadzeni przez króla Jakuba do przygotowania autoryzowanej Wersji z roku 1611 (KJV), przejęli prawie w całości dzieło Tyndale’a. Ponad 85 procent Nowego Testamentu oraz pierwsza połowa Starego Testamentu zostały prawie bezpośrednio przejęte od Tyndale’a, choć nie zostało to wspomniane. Tyndale starannie dobierał słowa, aby jak najlepiej oddać znaczenie oryginału. Tłumacze KJV wybierali słowa, które były łatwiejsze do przyjęcia dla hierarchii kościoła. I tak w miejscach, gdzie Tyndale używał słów „zbór, starsi zboru, miłość”, tłumacze KJV pisali „kościół, biskupi, miłosierdzie.”

Znaczenie Tyndale’a dla literatury angielskiej

Zadziwiające, że imię Tyndale’a nie jest powszechnie znane, nawet w Anglii, mimo że nikt nie uczynił tak wiele dla języka angielskiego. Tyndale jest nazywany człowiekiem, który nauczył Anglię czytać i pokazał Szekspirowi, jak pisać. Żaden z pisarzy angielskich, nawet Szekspir, nie ubogacił tak wielu.

Na jednej z wystaw sponsorowanej przez British Library oraz Library of Congress, można było przeczytać:

„Wbrew temu, czego historia uczy na temat Chaucera, jako ojca języka angielskiego, miano to należy się Willimowi Tyndale’owi, którego pisma czytało dziesięć tysięcy razy więcej ludzi niż Chaucera.

Dzieło Tyndale’a, utrwalone w przetłumaczonej przez niego Biblii, miało wpływ na kształtowanie się języka nawet tych, którzy go zwalczali. Biblioteka Brytyjska określiła Nowy Testament Tyndale’a jako „najważniejszą księgę wydrukowaną w języku angielskim” i zapłaciła za jeden egzemplarz ponad milion funtów. Do naszych czasów zachowały się tylko dwa egzemplarze. Większość została spalona przez przeciwników Słowa, pozostałe były czytane tak długo, aż rozpadły się na kawałki.

Zbrodnie Tyndale'a

Dla przeciwników ewangelii Tyndale był arcyheretykiem, który nie miał prawa do życia. Wśród **zbrodni**, które mu przypisano, były między innymi takie:

1. Uważał, że człowiek zostaje usprawiedliwiony jedynie na podstawie wiary w skuteczność ofiary Jezusa na krzyżu.
2. Uważał, że rzeczą wystarczającą do zbawienia jest wierzyć w przebaczenie grzechów i przyjąć miłosierdzie oferowane przez ewangelię.
3. Dowodził, że ludzkie tradycje nie mogą wiązać sumienia, za wyjątkiem tych, których łamanie byłoby skandalem.
4. Zaprzeczał wolności woli. (Tutaj miał poglądy zbliżone do Lutra, odmienne od Erazma).
5. Zaprzeczał istnieniu czyśćca.
6. Twierdził, że ani Dziewica, ani święci, nie są w stanie modlić się za nas.
7. Twierdził, że ani Dziewica, ani święci, nie powinni być przez nas wzywani.

Czego możemy nauczyć się od Tyndale'a

Tyndale, kiedy sam poznał Jezusa Chrystusa, podjął wszelkie działania, aby umożliwić innym dostęp do Słowa Bożego. W jego przypadku oznaczało to konieczność przekładu Słowa na język angielski. Czynił to z narażeniem życia i był wierny Bogu aż do męczeńskiej śmierci na stosie.

My mamy Słowo Boże w naszym języku, jednak wielu ludzi wokół nas nie czerpie z jego bogactwa z powodu swoich uprzedzeń. Ponad to, pozostaje jeszcze prawie trzy tysiące języków na świecie bez przekładu Biblii. Przyłóżmy więc ręce do tego dzieła, aby umożliwić innym poznanie Jezusa.

Jerzy Marcol

Bibliografia:

1. William Tyndale, *Bible Translator, Reformer & Martyr*
<http://www.williamtyndale.com/0crimesofwilliamtyndale.html>
2. English Bible History
<http://www.greatsite.com/timeline-english-bible-history/william-tyndale.html>
3. The life and times of William Tyndale, the Bible translator.
<http://www.tecmalta.org/tft344.html>
4. William Tyndale: the Father of our English Bible
<http://www.wayoflife.org/articles/williamtyndale.html>
5. The story of Tyndale,
<http://www.tbaptist.com/aab/tyndale.html>
6. Celebrating the Reformation
http://www.cft.org.za/articles/celebrating_the_reformation_2005.html

Jako uciekinier z własnego kraju, Tyndale poświęcił wszystkie swoje ambicje, zdolności i umiejętności, na wykonanie zadania, do którego przeznaczył go Bóg.

Niemożliwe jest przekonać ludzi do prawdy, jeśli nie otworzy się przed nimi Słowa Bożego w ich własnym języku.

Tyndale jest nazywany człowiekiem, który nauczył Anglię czytać i pokazał Szekspirowi, jak pisać.